

Vas csoport – vas

A vas fémes tulajdonságú kémiai elem, rendszáma a periódusos rendszerben 26, atomtömege 55,845 g/mol. A vegyjele Fe, ami a latin ferrum szóból ered.

A vas izotópjai

Izotóp	természetes előfordulás	felezési idő	Bomlási mód	Bomlási energia (MeV)	Bomlástermék
⁵⁴ Fe	5,8%	>3,1E22 év	kettős elektronbefogás	?	⁵⁴ Cr
⁵⁵ Fe	mesterséges	2,73 év	elektronbefogás	0,231	⁵⁵ Mn
⁵⁶ Fe	91,72%		Fe stabil 30 neutronnal		
⁵⁷ Fe	2,2%		Fe stabil 31 neutronnal		
⁵⁸ Fe	0,28%		Fe stabil 32 neutronnal		
⁵⁹ Fe	mesterséges	44,503 nap	β	1,565	⁵⁹ Co
⁶⁰ Fe	mesterséges	1,5E6 év	β-	3,978	⁶⁰ Co

Fizikai tulajdonságai

Elemi állapotban szürkésfehér, szívós, jól alakítható fém. A földkéreg 4,8% vasat tartalmaz különböző vegyületek alakjában, elemi vas a természetben nem található (eltekintve a meteoritvastól). A vasnak tehát három kristályos módosulata van: 1538 és 1394 °C között a δ-vas, 1394 és 912 °C között a γ-vas, 912 °C-nál kisebb hőmérsékleten pedig az α-vas állandó. Régebben megkülönböztették a β-vasat is, de ez csak a mágnesezhetőség határát (770 °C) jelölte, nem külön módosulat. A vas az elektromosságot és a hőt közepesen vezeti, és mágnesezhető. A vason kívül csak két másik fémes elem, a kobalt és a nikkel mágnesezhető.

I B	VIII				I
In	26 Fe	27 Co	28 Ni	29 Cu	
93,80	55,847	58,9332	58,71	63,546	
44	45	46	47		
Co	Ru	Rh	Pd	Au	
101,07	101,07	102,905	106,4	196,9665	
44	45	46	47		
Os	Ir	Pt	Au		
190,23	192,22	195,09	196,9665		

Kémiai tulajdonságai

Oxigénnel: $4\text{Fe} + 3\text{O}_2 \rightarrow 2\text{Fe}_2\text{O}_3$

Halogénnel (Cl, Br, I) is Fe^{3+} ionná oxidálódva pl. FeCl_3 vagy FeBr_3

A híg szervesetlen savak (HCl, HNO_3 ...) mind reagálnak vele, kénsavval és sósavval csak +2-ig oxidálódik, de így nem stabil, lassan (hetek, hónapok alatt) alakul át Fe^{3+} (ferri-) vegyületekké.

A tömény szervesetlen savak passzíváló, védőréteg alakul ki a felszínén, ami megakadályozza a további reakciót (a HCl csak vízmentesen passzíválja), ezért a tömény savakat vastartályban lehet szállítani.

Lúgokkal nem reagál, nem amfoter fém.

A pozitívabb standard elektródpotenciálú fémeket redukálni tudja, sóikban a helyüket átveszi.

A Fe^{2+} ion-vegyületek zöld színűek, az aniontól függően, de ezek a sók nem stabilak, levegőn átalakulnak sárga színű Fe^{3+} vegyületekké.

Előállítása

A nyersvasgyártás a vas- és acélkohászat technológiai folyamatának első alapvető fázisa. A vas a természetben nem fordul elő színfém formájában (legfeljebb a meteoritvas ilyen), ezért azt érceiből, tűzi kohászati eljárással kell előállítani. A tűzi kohászat során a vasércből – ami főleg vasoxidok elegye – az oxigént redukálással távolítják el. A redukáló anyag szén (koks, a kohások szóhasználatában „karbon”). A koks nemcsak redukálja a vasércet, de megfelelő hőmérsékletet is ennek égése biztosítja. A nyersvasat többnyire nagyolvasztóban, speciális aknás kemencében állítják elő.

Vasérc

- hematit, Fe_2O_3 , vastartalma 70%,
- magnetit, Fe_3O_4 ill. $\text{FeO} \cdot \text{Fe}_2\text{O}_3$, vastartalma 72,41%,
- limonit, $\text{Fe}_2\text{O}_3 \cdot 1,5 \text{H}_2\text{O}$, vastartalma 59,89%,
- sziderit, FeCO_3 , vastartalma 48,28%.

Vasércnek azokat a kőzeteket nevezzük, amelyekben a vas viszonylag sok és oxid formában van jelen (vagy könnyen alakítható oxiddá), vassal ötvöződő szennyezőanyag és meddő pedig kevés van benne. A vasércet általában nem eredeti formájukban adagolják a nagyolvasztóba, hanem könnyebben redukálhatóvá, kedvező szem nagyságúvá és porózitásával alakítják, és még salakképző anyagot is kevernek hozzá. Ezt a műveletet agglomerálásnak nevezik, és zsugorító pörköléssel vagy pelletézéssel végzik.

Salakképző anyagok

Kohósítás közben a vasérc meddőtartalma is megolvad, ebből lesz a salak. A salak kémiai összetétele igen fontos, mert a metallurgus – többek között – ezzel tudja befolyásolni a kéntelenítés folyamatát. A kéntelenítés azért fontos, mert a kén a vasban és az acélban is szennyező elem. A salak kémiai összetételét salakképzők adagolásával állítják be: a salakképző anyag többnyire mészkő és dolomit.

Tüzelő-redukáló anyagok

A nagyolvasztóban használatos tüzelő-redukálóanyag többnyire a koks. A koks egyrészt hőt, másrészt redukáló gázt fejleszt, harmadrészt karbonizálja (szénrel ötvözi) a vasat. A koks C-tartalma több mint 85%, és annál jobb, ha minél kisebb (1% alatti) a kéntartalma. A koks szerkezete erősen porózus, ami javítja a nagyolvasztóban elhelyezett elegyoszlop gázátjárhatóságát. A koks felhasználás csökkentése érdekében külön redukálóanyagokat: szénhidrogéneket (földgáz, pakura), szénport stb. is használnak; ezeket a forrószélhez keverik.

Levegő

A levegőt a hőszükséglet biztosítására (a koks égetéséhez) fúvatják a nagyolvasztóba – a kohások ezt a levegőt fúvószélnek nevezik. Mivel a befúvott hideg levegő lehűtené az olvadékot, ezért előzőleg a nagyolvasztóból távozó gázok hőjét hőcserélőkkel hasznosítva felmelegítik. A meleg fúvószél a forrószél.

A nagyolvasztóban a redukációs folyamatok alapvetően háromféle módon zajlanak le:

- direkt módon, azaz közvetlenül szénrel (C),
- indirekt módon, azaz szén-monoxid (CO) segítségével,
- más redukálószerrel, többnyire hidrogén (H_2) segítségével.

Az aknába adagolt és lefelé haladó érc először az elegyoszlopon felfelé haladó gázokkal találkozik. Ennek a gázkeveréknek legjelentősebb alkotórésze a kokszt elégetéséből származó szén-monoxid (CO) és szén-dioxid (CO₂). A redukálás szempontjából a széndioxidnak nincs szerepe, a szén-monoxid a legfontosabb összetevő, ez végzi az indirekt vagy közvetett redukciót. Az oxidok további redukálását a közvetett vagy direkt redukciónak kell elvégeznie. A közvetett redukció az aknában, míg a közvetlen redukció a fúvósíkban vagy közvetlenül fölötte megy végbe, miközben a redukálódott vas megolvad.

Indirekt redukció

Direkt redukció

A közvetlen vasredukció egyenletei:

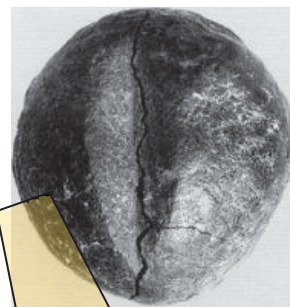

Pirofóros anyagok

Pirofóros anyagnak nevezünk minden olyan anyagot, amely a levegővel érintkezve képes magától meggyulladni. Ismertebb példái a pirofóros anyagoknak a fehérfoszfor, foszfor-hidrogén (foszfin) és trimetil-alumínium. A foszfin okozza a mocsarakban a "lidércfény" nevű jelenséget, ami foszfor tartalmú szerves anyagok lebomlásakor és oxidációjakor keletkezik.

Öngyulladás

Az öngyulladó anyagok között a legérdekesebbek az ilyen tulajdonságú, finom eloszlású fémek (kobalt, nikkel, vas és a ritkaföldfémek). Ezekből készül a tűzkő. Öngyulladásra hajlamos anyagok még a nyersfa, a szénpor és a különböző olajokkal átitatott textíliák.

Pirofóros vas

Minden olyan vas pirofóros, melynek fajlagos felülete kb. 3 m²/g, azaz nagyon finom por.

Előállítására nézzünk két módszert:

Vas(III)-hidroxid hidrogénnel – lehetőleg alacsony hőmérsékleten – való redukciójával:

Vas-oxalát, vas-tartarát vagy vas-klorid hevítésével:

